

Тетяна Земерова

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

**Комплексна підготовка
до зовнішнього незалежного оцінювання
і державної підсумкової атестації**

За чинною програмою ЗНО

- ✓ Довідковий матеріал за програмою ЗНО
- ✓ Дати та події
- ✓ Терміни і поняття. Персоналії
- ✓ Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва
- ✓ Карти. Фрагменти історичних джерел
- ✓ Тестові завдання і відповіді

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2021

УДК 94(03)
3-51

Редактор *Ірина Дворницька*
Дизайн обкладинки *Олександр Курило*
Художник *Віталій Нехай*

Земерова Т.

3-51 Історія України. Комплексна підготовка до зовнішнього
незалежного оцінювання і державної підсумкової атестації /
Т. Земерова. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2021. —
640 с.

ISBN 978-966-07-3770-9

Мета посібника — допомогти учням у підготовці до успішного складання ЗНО. Він містить чітко структурований та систематизований матеріал курсу історії України, поданий у тезах, що дасть змогу повторити, узагальнити і відтворити в пам'яті вивчене (дати, факти, поняття і терміни, портрети історичних осіб, а також пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва).

Наприкінці посібника є відповіді до всіх тестових завдань.

Для абітурієнтів, старшокласників, учителів історії, репетиторів.

УДК 94(03)

ЗМІСТ

Тема 1.	Вступ до історії України.....	6
	<i>Тестові завдання до теми 1</i>	7
Тема 2.	Стародавня історія України	8
	<i>Тестові завдання до теми 2</i>	21
Тема 3.	Русь-Україна (Київська держава)	28
	<i>Тестові завдання до теми 3</i>	44
Тема 4.	Королівство Руське (Галицько-Волинська держава). Монгольська навала	57
	<i>Тестові завдання до теми 4</i>	64
Тема 5.	Руські удільні князівства у складі іноземних держав у другій половині XIV – першій половині XVI ст. Кримське ханство	70
	<i>Тестові завдання до теми 5</i>	81
Тема 6.	Українські землі у складі Речі Посполитої у другій половині XVI ст.	93
	<i>Тестові завдання до теми 6</i>	106
Тема 7.	Українські землі у складі Речі Посполитої в першій половині XVII ст.....	117
	<i>Тестові завдання до теми 7</i>	126
Тема 8.	Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст.	135
	<i>Тестові завдання до теми 8</i>	144
Тема 9.	Козацька Україна наприкінці 50–80-х рр. XVII ст.	154
	<i>Тестові завдання до теми 9</i>	166
Тема 10.	Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.....	176
	<i>Тестові завдання до теми 10</i>	188
Тема 11.	Українські землі в другій половині XVIII ст.....	197
	<i>Тестові завдання до теми 11</i>	210
Тема 12.	Українські землі у складі Російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	220
	<i>Тестові завдання до теми 12</i>	229
Тема 13.	Українські землі у складі Австрійської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	238
Тема 14.	Культура України кінця XVIII – першої половини XIX ст.	244
	<i>Тестові завдання до тем 13–14</i>	248
Тема 15.	Українські землі в складі Російської імперії в другій половині XIX ст.....	257
	<i>Тестові завдання до теми 15</i>	269

Тема 16. Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.	279
<i>Тестові завдання до теми 16</i>	285
Тема 17. Культура України в другій половині XIX – на початку XX ст.	293
<i>Тестові завдання до теми 17</i>	299
Тема 18. Українські землі у складі Російської імперії у 1900–1914 рр.	308
Тема 19. Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900–1914рр.....	316
<i>Тестові завдання до тем 18–19</i>	318
Тема 20. Україна в роки Першої світової війни	328
<i>Тестові завдання до теми 20</i>	336
Тема 21. Початок Української революції	344
<i>Тестові завдання до теми 21</i>	357
Тема 22. Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності	370
<i>Тестові завдання до теми 22</i>	389
Тема 23. Встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні	402
<i>Тестові завдання до теми 23</i>	412
Тема 24. Утвердження більшовицького тоталітарного режиму в Україні	423
<i>Тестові завдання до теми 24</i>	433
Тема 25. Західноукраїнські землі в міжвоєнний період.....	446
<i>Тестові завдання до теми 25</i>	453
Тема 26. Україна в роки Другої світової війни.....	465
<i>Тестові завдання до теми 26</i>	485
Тема 27. Україна в перші повоєнні роки (1945 – початок 1950-х рр.)	498
<i>Тестові завдання до теми 27</i>	506
Тема 28. Україна в умовах десталінізації.....	518
<i>Тестові завдання до теми 28</i>	527
Тема 29. Україна в період загострення кризи радянської системи.....	540
<i>Тестові завдання до теми 29</i>	550
Тема 30. Відновлення незалежності України	563
<i>Тестові завдання до теми 30</i>	573
Тема 31. Становлення України як незалежної держави	584
Тема 32. Творення нової України	594
<i>Тестові завдання до тем 31–32</i>	607
Відповіді	624
Література	629

ПЕРЕДМОВА

Шановні абітурієнти та абітурієнтки!

Ця книжка створена для того, щоб ви змогли самостійно підготуватися та успішно скласти зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) з історії України.

Обсяжний програмовий матеріал у ній викладено стисло, конспективно, тезово: ви зосередите увагу на основних подіях, явищах, ідеях та визначних постатях, згадаєте хронологію і логіку історичного процесу, базові терміни й поняття. Враховуючи новації програми ЗНО, ми дібрали необхідний картографічний матеріал, фрагменти історичних джерел та зображення пам'яток архітектури й образотворчого мистецтва, обов'язкових для розпізнавання.

Посібник враховує усі вимоги Українського центру оцінювання якості освіти щодо тестових завдань у форматі ЗНО: ви повправляєтеся в розв'язанні завдань із вибором однієї правильної відповіді, завдань на встановлення відповідності, завдань на встановлення правильної послідовності, завдань із вибором трьох правильних відповідей із семи запропонованих варіантів. Достатня кількість таких тестів та коректність (вірогідність й однорідність) дібраних варіантів відповідей допоможуть вам впевнено почуватися під час складання іспиту з історії України.

Вам усе вдасться!

Тема 2. СТАРОДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Зміст програми

Факти. Поява та розселення людей на території України. Заняття привласнювального господарства. Неолітична революція. Трипільська і середньостогівська археологічні культури. Кочовики за раннього залізного віку. Заснування античних міст-колоній у Північному Причорномор'ї та Криму. Велике переселення народів. Перші писемні згадки про давніх слов'ян (венедів, антів, склавинів). Велике розселення слов'ян. Історичні витоки українського народу.

Розпізнавати на картосхемі місця основних стоянок людей кам'яного віку на теренах сучасної України (Королеве, Киїк-Коба, Кирилівка, Межиріч, Мізин); території розселення носіїв трипільської і середньостогівської культур, кіммерійців, скіфів і сарматів, місця розташування античних міст-колоній Північного Причорномор'я та Криму (Тіра, Ольвія, Пантікапей, Херсонес), Боспорське царство, напрямки розселення слов'ян під час Великого переселення народів.

Характеризувати суспільне, господарське та духовне життя носіїв трипільської і середньостогівської археологічних культур, кіммерійців, скіфів, сарматів, населення міст-колоній Північного Причорномор'я та Криму, давніх слов'ян.

Визначати основні риси археологічних періодів, неолітичної революції, причини та наслідки занепаду Великої Скіфії, особливості грецької колонізації Північного Причорномор'я та Криму.

Пояснювати, у чому наслідки та значення Великої грецької колонізації, Великого переселення народів та Великого розселення слов'ян для розвитку українських земель.

Дати

IV – середина III тис. до н. е. — розселення племен трипільської культури на території України.

VIII–VI ст. до н. е. — Велика грецька колонізація.

V–VII ст. — Велике розселення слов'ян.

Поняття та терміни

Археологічна культура — сукупність археологічних пам'яток певної території і часу, що мають місцеві своєрідні особливості. Отримує назву за місцем першої знахідки або за характерними ознаками.

Палеоліт — давній кам'яний вік (1 млн років тому – 11 тис. років до н. е.).

Мезоліт — середній кам'яний вік (11–6 тис. років до н. е.).

Неоліт — новий кам'яний вік (6–4 тис. років до н. е.).

Енеоліт — мідно-кам'яний вік, перехідний етап від кам'яної доби до епохи металів.

Неолітична революція — перехід від збиральництва до землеробства, від полювання до скотарства, тобто від привласнювальних до відтворювальних форм господарювання.

Привласнювальне господарство — форма господарювання, за якої все необхідне для життя людина бере в природі в готовому вигляді.

Відтворювальне (продуктивне) господарство — форма господарювання, що ґрунтується на землеробстві та скотарстві, коли люди споживають самостійно створені продукти.

Бронзовий вік — доба виготовлення і використання людиною бронзових знарядь праці та зброї (II тис. до н. е.).

Ранній залізний вік — період початку використання заліза для виготовлення знарядь праці (I тис. до н. е. – IV ст.)

Колонізація — заселення незайманих земель або захоплення чужих територій із подальшим заселенням їх.

Кочовики — народ, плем'я, що кочує, не маючи постійного місця проживання.

Курган — насип над стародавньою могилою.

Поява та розселення людей на території України

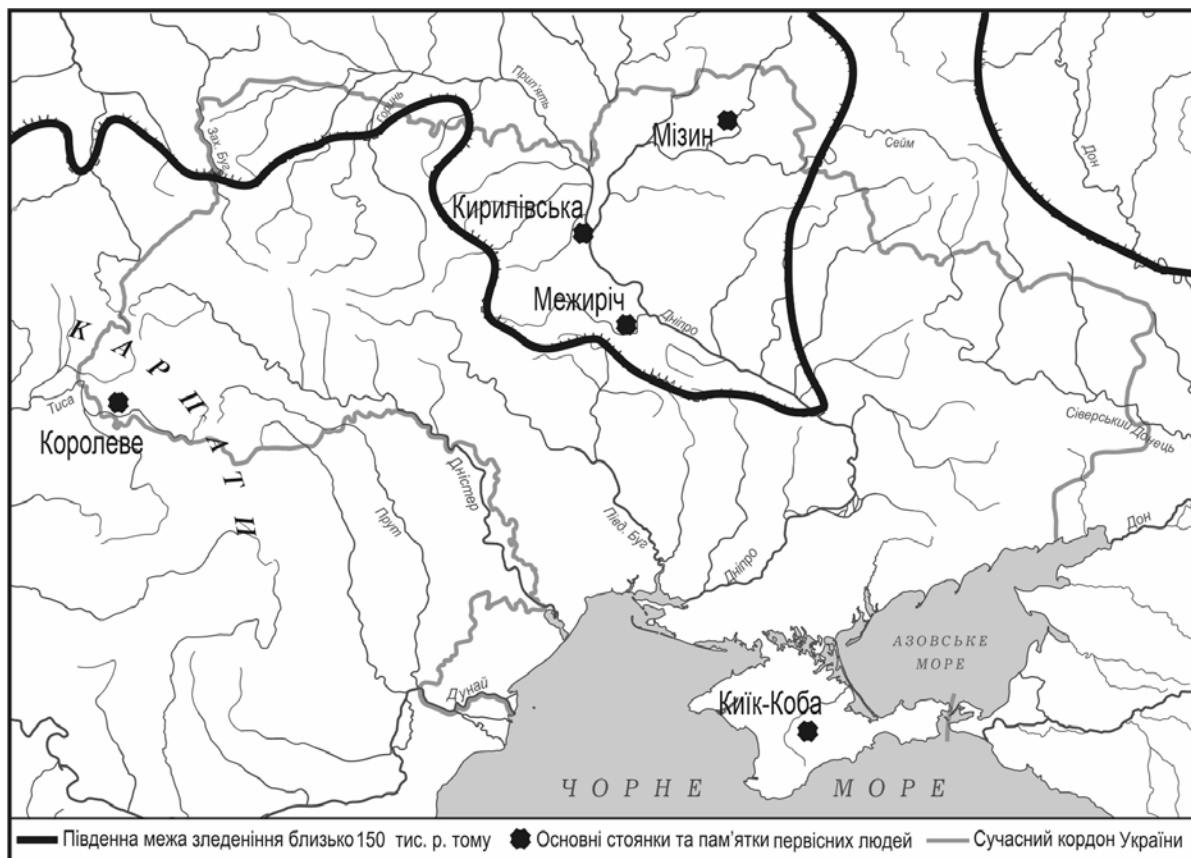
Відправною точкою появи власне людини стало не просто використання підручних засобів, а виготовлення знарядь праці власноруч. Із часом сформувалися прямоходіння, долоня з протиставленим великим пальцем, мова — те, що відрізняє людину від тварин. Об'єм мозку у процесі антропогенезу (формування людини) збільшився від 800 см^3 у людини вмілої (2,5–2 млн років тому) до 2000 см^3 у кроманьйонця (40–35 тис. років тому).

Перші люди з'явилися в Африці близько 2,5 млн років тому. На територію сучасної України люди прийшли близько **1 млн років тому** з Центральної Європи, проте заселення відбувалось не одноразово, а кількома хвилями.

Оскільки писемних джерел зі стародавньої історії, природно, не існує, для періодизації використовується **археологічна хронологія**, заснована на вивченні матеріалу, форми й техніки виготовлення знарядь праці. До початку нової ери історія умовно поділяється на кам'яний, мідно-кам'яний, бронзовий, ранній залізний віки.

Кам'яний вік (1 млн – кінець III тис. до н. е.)

Знаряддя праці виготовляли з каменю (кременю, обсидіану, сланцю), кістки, дерева.

Палеолітичні стоянки на території України

Палеоліт (1 млн – 11 тис. років до н. е.), або стародавній кам'яний вік

Формування людини (антропогенез). У ранньому палеоліті, що тривав до 150 тис. років до н. е., клімат був теплим і вологим. Саме тоді почалось залюднення України первісними людьми — **пітекантропами**:

- вміли видобувати вогонь;
- жили гуртами (стадами) по 15–20 осіб;
- використовували кам'яні ручні рубила, оббиті з двох боків;
- жили збиральництвом ягід, плодів, їстівних рослин та меншою мірою полюванням;
- найдавнішим поселенням на теренах нашої держави є **с. Королеве** (Закарпаття), яке датується близько 1 млн років тому.

У середньому палеоліті (150–35 тис. років до н. е.) прийшло найбільше похолодання, коли льодовик покрит Північну і значну частину Центральної Європи, зокрема й України. З'явилися мамонти, шерстисті носороги, північні олені та ін. тварини. Через скорочення рослинного світу провідну роль у житті людини відігравало полювання.

Близько 100 тис. років тому землі України заселили **неандертальці** — масивні коренасті люди, які були досить агресивними. Вони не еволюціонували в сучасну людину, а тому не є нашими безпосередніми предками. **Неандертальці**:

- винайшли нові знаряддя праці: гостроконечники, скребла для обробки шкур, із яких шили одяг та намети для помешкання;
- зводили житла з кісток мамонта і шкіри тварин або використовували печери;
- започаткували образотворче мистецтво та релігійні вірування;
- мали стоянки і в Криму (печера **Киїк-Коба**), на Дністрі, Донбасі.

Пізній палеоліт (35–11 тис. років до н. е.) ознаменований появою на території України **кроманьйонця**, або **людини розумної**, що певний час співіснував із неандертальцем:

- тендітніший за неандертальця;
- мав здатність до абстрактного мислення, що сприяло розвиткові мистецтва, релігії, міфотворчості, лічби, появі календаря;
- сформувалися вертикальний профіль обличчя і випнуте підборіддя — ознаки розвитку мовлення;
- основне заняття людей — загінне полювання на диких коней, бізонів, північних оленів і мамонтів;
- суттєво урізноманітнився набір знарядь праці: відомі ножеподібні пластини, наконечники списів, дротики тощо; з кісток та рогів виготовляли гарпуни, шила, голки тощо (усього близько 80 типів знарядь);
- сформувалася **родова община** — колектив кровних родичів, що спільно проживають, ведуть спільне господарство (5–7 сімей);
- з'явилися парні сім'ї, спорідненість визначалася за материнською лінією — **матріархат**.

У середині общини існувала заборона на шлюби між членами колективу, щоби не загострювати боротьбу між чоловіками і запобігти біологічному вимиранню. Це сприяло тісним контактам різних родів і початку формування **племен**, які об'єднували кілька родових общин.

Стоянки кроманьйонців

Кроманьйонці розселилися майже по всій території України, чисельність населення в пізньому палеоліті становила 3–6 тис. осіб. Найвідоміші тогочасні стоянки:

- **Мізинська** (Чернігівщина), де знайдено кістяні прикраси, орнаментовані меандром (ламаною лінією), та музичні інструменти.
- **Межиріцька** (Черкащина), матеріали якої дозволили реконструювати житло кроманьйонців.
- **Кирилівська** (Київ), де серед великої кількості кісток мамонта був уламок бивня із вирізьбленими головою птаха й черепахою.

У цей час поширені так звані «палеолітичні Венери» — стилізовані статуетки жінок — та малюнки на стінах печер.

Релігійні уявлення людини

- **Тотемізм** (уявлення про кровну спорідненість людини з тотемами — тваринами, рослинами, предметами та явищами природи).
- **Анімізм** (віра в існування душі та духів, одухотворення сил природи, тварин, рослин і предметів).
- **Магія** (система обрядів і ритуалів з метою впливу на природний хід подій, докільця, людей тощо).

Мезоліт (10–6 тис. років до н. е.), або середній кам'яний вік**Початок мезоліту**

- Пов'язаний із завершенням льодовикового періоду, коли клімат став близьким до сучасного.
- Потепління і танення льодовика спричинили появу значної кількості річок, озер, формування сучасного тваринного світу.
- Мамонти й бізони поступилися копитним: оленям, кабанам, — а також дрібним тваринам (зайцям, лисам, білкам) і водоплавним птахам.

Господарство

- Зміни клімату спонукали до вдосконалення знарядь праці та винайдення лука і стріл, що дозволяли ефективно індивідуальне полювання.
- Поширилося рибальство.
- Винайдено плоті і човни.
- Для обробки дерева створені долото, сокира, тесло, виготовлялись вкладишеві ножі, списи з крем'яними пластинами.
- Для транспортування використовували лижі, ручні нарти.
- Приручені перші тварини — свиня й собака.
- Чисельність населення зросла, адже на території України налічують майже тисячу мезолітичних стоянок.

Неоліт (6–4 тис. років до н. е.), або новий кам'яний вік**Початок неоліту**

- Пов'язаний з переходом від привласнювальної форми господарювання до відтворювальної (від полювання до скотарства, від збиральництва до землеробства) — з **неолітичною революцією**.
- Землеробство і скотарство зародились у Малій Азії близько 10 тис. років тому, в Україну потрапили з Балкан. На теренах України вони поширилися передусім на Правобережжі; лісостепове Лівобережжя залишалось переважно мисливсько-риболовецьким.
- Ранні землероби були краще за мисливців забезпечені їжею, але її якість поступалась м'ясній дієті: бракувало білків, амінокислот, вітамінів, що спричиняло поширення хвороб, зокрема інфекційних, і потоншення кісток. Проте тривалість життя дещо зросла (до 30–32 років), дитяча смертність знизилася, що мало наслідком демографічний вибух.

Технічні вдосконалення

- Шліфування, свердління, розпилювання каменю.
- З'явилися керамічний посуд, прядіння і ткацтво.
- Нові форми господарювання мали наслідком появу мотики й серпа.
- Домашню худобу використовували як тяглову силу.

Суспільні відносини і релігія

- Зміна занять призвела до осілого способу життя і поширення патріархальних відносин.
- Первісні вірування поступились землеробським і скотарським культам — поклонінню уособленням сил природи, які впливають на врожай або плодючість худоби: сонцю, воді, вітру, землі тощо.
- На території України формуються **археологічні культури** — Буго-Дністровська, Дніпро-Донецька культури, культура лінійно-стрічкової кераміки тощо.

Енеоліт, або мідно-кам'яний вік (4–3 тис. до н. е.)

Трипільська і середньостогівська культури енеоліту

- Енеоліт заступив кам'яний вік із початком обробки м'яких металів — міді, золота. Для цього використовували методи холодного кування, згодом плавлення і ливарства (температура плавлення міді 1080° C). Мідні знаряддя праці за ефективністю суттєво випереджали кам'яні, проте повної заміни не відбулося через брак міді.
 - Скотарство відокремилося від хліборобства, з'явилися пастуші племена.
 - Землеробство стало **рільним** — із застосуванням рала або плуга, в які впрягали худобу як тяглову силу.
 - Винайдені суцільне колесо й чотириколісні вози сприяли розширенню контактів, зокрема торговельних, і розселенню людей.
 - Розпочався перехід від родової общини до сусідської (територіальної), члени якої родичами не були, але спільно володіли землею.
- У лісостеповій зоні України за часів енеоліту поширилася **трипільська археологічна культура**.

Трипільська культура (IV–III тис. до н. е.)

- Відкрита 1893 р. археологом **В. Хвойкою** поблизу с. Трипільля на Київщині.
- Її батьківщиною є межиріччя Південного Бугу й Дністра, звідти трипільці розселилися до Середнього Подніпров'я, Північного Причорномор'я та Полісся.

Господарство трипільців

- Вирощували пшеницю, ячмінь, просо, горох, займалися скотарством (свині, велика й дрібна рогата худоба).
- Переважали кам'яні знаряддя праці, хоча існувала і мідна металургія.
- Характерною особливістю трипільської культури є плоскодонна мальована кераміка з використанням червоних, чорних і жовтих фарб, зображенням вишуканих спіралей та інших орнаментів, що відображали релігійні уявлення людей.
- Торгівля з населенням Малої Азії, Трансильванії, Кавказу.

Поселення і житло

- Найвідомішими є Майданецьке, Тальянське поселення площею 250–400 га, у яких проживало до 10–15 тисяч осіб (так звані протоміста).
- Селище мало радіальне планування, у центрі розташовувався майдан зі святилищем.
- Кожні 50–70 років поселення переносилися на нове місце через виснаження ґрунту; старі будівлі спалювалися.
- Житла зводили прямокутні глинобитні з дерев'яним каркасом стін і глиняною долівкою, глиняною піччю і жертovníком; могли бути двоповерховими, з'єднаними переходами, стіни розписували фарбами.

Суспільна організація

- Общини, очолювані вождями, об'єднувалися у племена, формувалися племінні союзи.
- Споріднення велось за материнською лінією, проте почався перехід до патріархату.

Релігія і культура

- Головним божеством була Богиня-Матір, символ материнства й родючості.
- Поклонялися Бику (символу сонця та чоловічої сили), Змієві (знаку вічності та вічного руху, охоронцеві дому).
- Мали основу для появи писемності у вигляді глиняних символів та знаків на кераміці.

Причини зникнення трипільської спільноти остаточно не з'ясовані: вона могла розпастись унаслідок господарської та екологічної кризи, пов'язаної із встановленням більш холодного і посушливого клімату та/або бути витіснена кочовиками.

Середньостогівська культура (IV – сер. III тис. до н. е.)

- Була поширена в часи енеоліту в степовій і лісостеповій частині басейнів Дніпра і Сіверського Дінця.
- Сучасниця трипільської культури.
- Свою назву отримала за урочищем Середній Стіг на території Запоріжжя, де було відкрите поселення цієї культури.

Господарство

- Племена займалися скотарством та меншою мірою землеробством, розводили переважно коней, а також овець, кіз, свиней.
- Припускають, саме середньостогівці вперше в історії приручили коней для верхової їзди.
- Виготовляли гостродонну кераміку.

Поховання здійснювали в ґрунтових могилах або кам'яних скринях, покійників клали в скорченому положенні на боці, посипали червоною вохрою, поряд клали знаряддя праці, посуд, прикраси тощо.

Бронзовий вік (II тис. до н. е.)

- Бронза — перший штучний метал, створений людиною, сплав міді й олова, миш'яку, сурми, свинцю.
- Бронза краще плавиться (температура плавлення бронзи становить 800–900 °C) і водночас твердіша за мідь, тому вона поступово витіснила мідні знаряддя праці і зброю.
- Центрами металургії стали Донецький і Карпато-Дунайський регіони.

Основні суспільні та господарські зміни

- З'явилася майнова нерівність.
- З роду виділилась парна сім'я, утвердився патріархат.
- У скотарському середовищі почав формуватись окремий стан воїнів.

Індоевропейці

- Скотарів бронзового віку пов'язують з індоевропейською спільнотою, з якої згодом вийшло чимало народів, зокрема й українці.
- Батьківщиною індоевропейців, або аріїв, на думку багатьох дослідників, були причорноморські й приазовські степи України.
- Індоевропейці були вправними воїнами-вершниками, озброєними луком і стрілами. Вірогідно, саме вони винайшли двоколісну колісницю, запряжену двійкою коней, та будували перші укріплені поселення-фортеці.
- Індоевропейці — вогнепоклонники, шанували сонце, над могилами насипали високі кургани.

Ранній залізний вік (I тис. до н. е. – IV ст. н. е.)

- Наприкінці II тис. до н. е. люди навчилися плавити залізо, знаряддя з якого були міцнішими і гострішими. Оскільки температура плавлення цього металу досить висока — 1540 °С, це вимагало вдосконалених технологій і використання сиродутного горна.
- Завдяки зростанню продуктивності праці ремесло відокремилось від землеробства, товари стали виробляти не лише для власного споживання, а й на обмін.
- Утвердження приватної власності і посилення майнової нерівності сприяли формуванню перших держав на території України.
- Територію України заселяли киммерійці, скіфи, сармати — кочові іраномовні скотарські племена раннього залізного віку, що приходили з азійських степів на наші землі протягом I тис. до н. е. Вони були далекими нащадками індоєвропейських скотарів лісостепової та степової України.

Киммерійці (IX–VII ст. до н. е.)

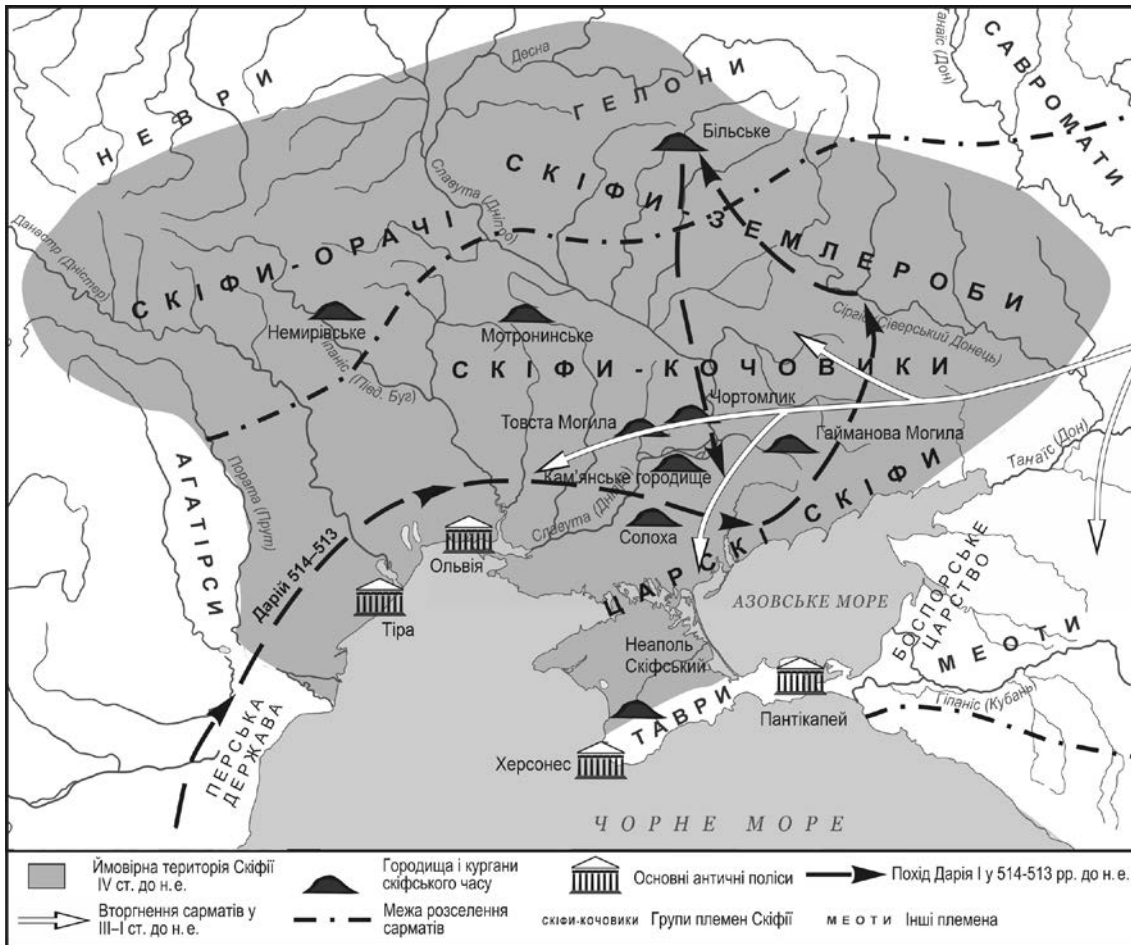
Киммерійці

- Перший народ на території України, назва якого нам відома.
- Згадуються в асирійських джерелах та «Одіссей» Гомера.
- Розселились у степах Причорномор'я, Криму, на Кавказі.
- Займалися конярством.
- Основу війська становила легка кіннота, озброєна залізними мечами, луками та стрілами, бойовими молотами і булавами.
- Войовничі, як і всі скотарі, вони здійснювали завойовницькі походи в Малу Азію проти Урарту, Ассирії, Лідії.
- Носили зручні для верхової їзди вузькі штани, приталені сорочки, гостроверхі повстяні шапки і м'які шкіряні чоботи.
- У похованнях під курганами знаходять зброю, кінську упряж, прикрашені складними геометричними орнаментами з кіл, ромбів, спіралей.
- Над курганом установлювали кам'яні стели, на яких зображені озброєні фігури без голови.

Під тиском скіфів у VII ст. до н. е. частина киммерійців відійшла на Близький Схід, частина залишилася в Північному Причорномор'ї й була асимільована скіфами.

Скіфи (VII–III ст. до н. е.)

Витіснили кіммерійців і наприкінці VI – на початку V ст. до н. е. створили рабовласницьку державу Велику Скіфію, кордони якої майже збігаються з кордонами сучасної України.

Велика Скіфія й античні міста-держави Північного Причорномор'я

Скіфська держава

- Являла собою союз племен на чолі з **царем**, влада якого передавалася у спадок.
- Цареві належала військова, судова, політична влада, він був верховним жерцем.
- Владу царя обмежували народні збори — «рада скіфів», яка мала право зміщувати царів.
- Столицею Великої Скіфії було Кам'янське городище на Дніпрі.
- Територія держави поділялася на **номи**, очолювані призначеними царем вождями.
- Розквіт Великої Скіфії припав на V–IV ст. до н. е. Так, цар **Атей** у середині IV ст. до н. е. підкорив Добруджу, Правобережжя Нижнього Дунаю і навіть карбував власну монету. Загинув Атей у битві з македонським царем Філіпом II 339 р. до н. е.

Етнічний склад

Геродот, давньогрецький «батько історії», відзначав етнічну неоднорідність скіфського населення, виокремивши царських скіфів, скіфів-скотарів, скіфів-землеробів та скіфів-орачів.

- Царські скіфи і скіфи-скотарі — власне іраномовні племена, які населяли причорноморські та приазовські степи й вели кочове господарство. Саме їм належать знамениті так звані царські кургани Чортмлик, Солоха, Гайманова Могила, Товста Могила тощо.
- Скіфи-орачі і скіфи-землероби — мешканці лісостепової зони Подніпров'я, які займалися хліборобством і, ймовірно, були предками слов'ян. Центром лісостепової Скіфії було Більське городище на Полтавщині, яке, за Геродотом, мало назву Гелон і дорівнювало за площею Вавилону.

Господарство

- Скотарство у степовій зоні, зернове землеробство — в лісостеповій.
- Різноманітні промисли: мисливство, рибальство, видобуток солі.
- Із заселенням Причорномор'я греками скіфи поширили з ними торгівлю: в обмін на рабів, а також в обмін на пшеницю, хутро, шкіру та іншу сировину греки продавали витвори мистецтва, вишукану кераміку, предмети розкоші.
- За часів царя Атея Скіфія карбувала власну монету.

Військова справа

- Ударну силу війська становила важка кіннота.
- Озброювалися короткими мечами-акінаками, списами, складними далекобійними луками.
- Скіфи здійснили походи на Ассирію, Сирію і ледь не дійшли до Єгипту, але фараон вирішив за краще відкупитися.
- 514 р. до н. е. перський цар Дарій I сам вторгся у Скіфію, проте зазнав поразки.
- Не вдалося перемогти скіфів і намісникові Олександра Македонського Зопіріону (IV ст. до н. е.).

Релігія і культура

- Скіфські божества уособлювали природні сили та явища — вогонь, небо, війну тощо.
- Для знатних скіфів над могилою насипали кургани, для царів — найвищі.
- У мистецтві поширений звіриний стиль — зображення стилізованих оленів, пантер, коней, птахів і риб, фантастичних грифонів, якими прикрашали зброю, кінську упряж, одяг, предмети побуту.

Занепад Великої Скіфії

- У III ст. до н. е. економічне становище Скіфії погіршилося через посушливість клімату. Тоді ж на її землі вторглися племена сарматів. До кінця століття вони витіснили скіфів на захід (до нинішніх Болгарії, Румунії) та південь (до Криму).
- У степовому Криму скіфи створили державу **Мала Скіфія** зі столицею в м. Неаполь (Сімферополь). Вона проіснувала до IV ст., поки не пала під ударами гунів.

Сармати (III ст. до н. е. — III ст. н. е.)

- Прийшли в Північне Причорномор'я та Приазов'я з уральсько-поволзьких степів.
- Являли собою союз племен — аорсів, роксоланів, саків, аланів, язигів, — а сарматами їх називали греки і римляни; у перекладі з перської сармат означає «оперезаний мечем».

Господарство і суспільний устрій

- Займались кочовим скотарством і полюванням.
- На початку нової ери незможні общинники освоїли землеробство.
- Збереглися значні пережитки матріархату: жінка посідала досить поважне становище і навіть могла володіти зброєю.

Військова справа

- Військо складалося з важкоозброєної піхоти та кінноти, що наступала клином і вважалася непереможною.
- На початку нової ери сармати брали участь у війнах з Римською імперією.

Релігія і мистецтво

- Поклонялися сонцю і вогню.
- В ужитковому мистецтві наслідували скіфський звіриний стиль.
- Використовували вставки із сердоліку, бірюзи, кольорового скла.

У III–IV ст. сармати були частково витіснені готами та гунами, частково асимілювалися (влились до інших етносів) під час Великого переселення народів.

Кіммерійці, а більшою мірою скіфи й сармати, вплинули на формування мови, культури, антропологічного типу сучасних українців, особливо Східної України.

Античні міста-держави Північного Причорномор'я

Давньогрецькі міста виникли в Північному Причорномор'ї в VII ст. до н. е., коли почалося активне розселення — **колонізація** — греків узбережжям Середземного моря.

Причини колонізації

- Перенаселення Греції і, як наслідок, брак сільськогосподарської землі.
- Пошук нових джерел сировини й ринків для своїх товарів.
- Політична боротьба в грецьких державах.
- Війни з Лідією і Персією, від яких тікало населення.

Грецькі поселення

- Засновувалися поселення переважно в гирлах річок як торгові факторії, які згодом виростили в адміністративні і культурні центри.
- Найбільшими містами були **Ольвія** поблизу Миколаєва, **Тіра** (Білгород-Дністровський), Керкінітіда (Євпаторія), **Херсонес** (Севастополь), **Пантікапей** (Керч).
- Міста колоністи облаштовували, як і на батьківщині: кам'яні або цегляні будинки розписували фресками, а багатії дозволяли собі підлогу, вимощену галькою чи мозаїкою.

Господарство

- Вирощували пшеницю, городину, виноград, виготовляли вино, займалися рибальством.
- Займалися ремеслами: зброярством, ювелірною справою, гончарством тощо.
- Купували у скіфів пшеницю, шкури, хутро, рабів; продавали предмети розкоші, прикраси, посуд, прянощі, вина; про масштаби торгівлі свідчать власні гроші колоній.

Політичний устрій

- Копіював грецькі міста-держави.
- Більшість колоній були рабовласницькими республіками-полісами, які управлялися колегією архонтів або одноосібно правителем-тираном.
- У V ст. до н. е. засноване Боспорське царство, яке тривалий час було головним постачальником зерна до Греції, але занепало внаслідок гунської навали в IV ст.

Культура і релігія

- Значна частина населення була грамотною, адже діти вільних громадян зазвичай здобували початкову освіту.
- Діти старшого віку навчалися філософії, риторики, музики у двокласних школах.
- Влаштовували вистави, концерти, декламації творів античних авторів, а Херсонес і Пантікапей мали власні театри.
- Існували гімназії для занять спортом; мешканці полісів брали участь у спортивних панафінейських змаганнях в Аттіці.
- На вулицях та у храмах ставили статуї богів, героїв, видатних державних діячів.
- Поширені культи давньогрецьких богів: Артеміди, Аполлона, Афродіти, Діоніса, а також міфологічних героїв Ахілла і Геракла.
- У III ст. з'являються перші християни та християнські громади.

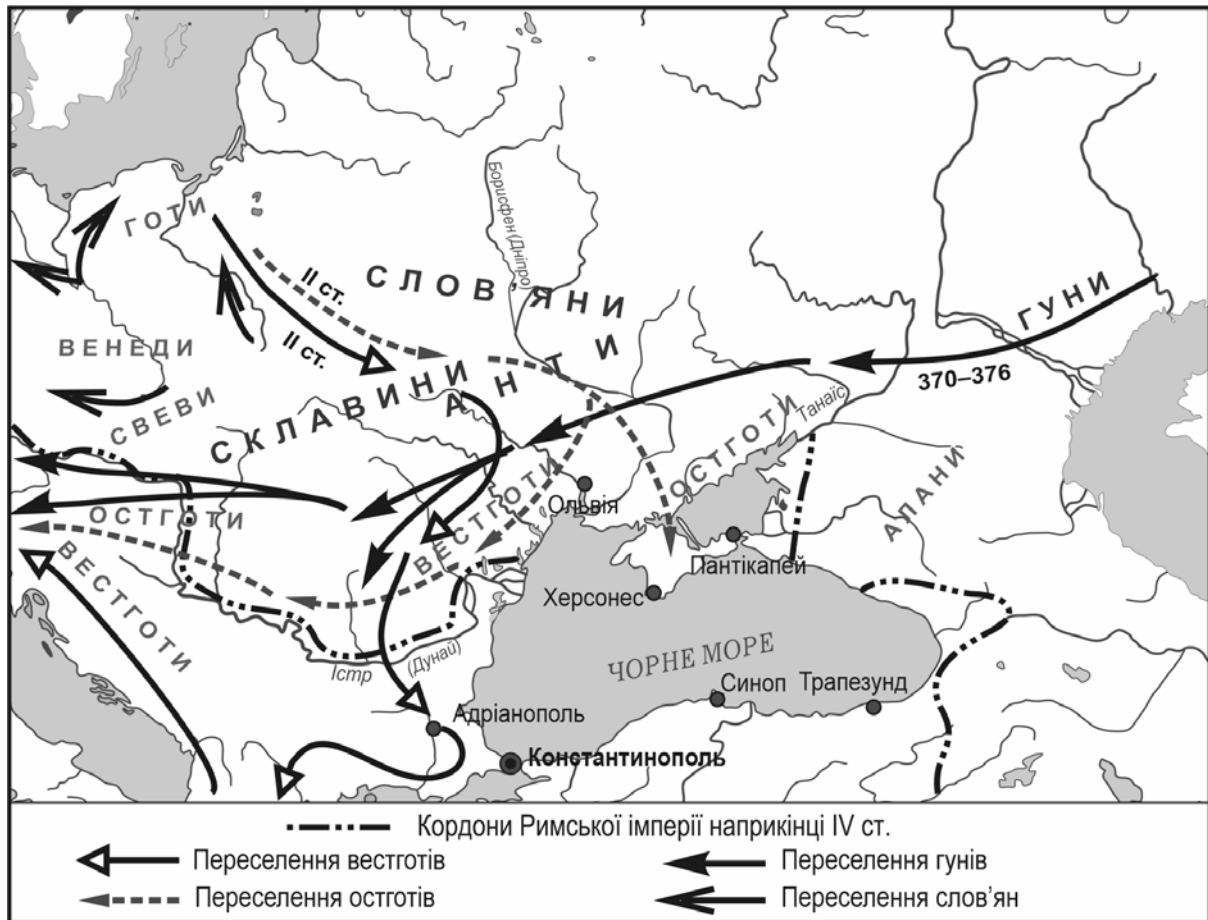
Занепад античних колоній

- У I ст. Північне Причорномор'я потрапило в залежність до Римської імперії.
- На початку нової ери грецькі міста почали занепадати через набіги кочовиків та появу дешевої єгипетської пшениці.
- У IV–V ст. античні держави захопили племена готів та гунів.
- Херсонес і Пантікапей потрапили під владу Візантії.

Наслідки Великої грецької колонізації

- Античні колонії залучили місцеве населення до досягнень античної цивілізації (технології обробки землі, ремесла, товарно-грошових відносин).
- Позналили з демократичним устроєм.
- Сприяли поширенню християнства.

Велике переселення народів

Велике переселення народів

- Велике переселення народів — активні переміщення «варварських» племен від Центральної Азії до кордонів Римської імперії через територію Східної і Північної Європи в середині I тис. н. е.
- Його найактивніший період припадає на **IV–VI ст.**
- Цей рух торкнувся і Східної Європи. На території України з'явилися нові народи.

Головні причини

- Зміна клімату. Похолодання.
- Зростання чисельності населення, що призводить до браку земель.
- Прагнення військово-племінної верхівки до захоплення здобичі і збагачення.

Готи

- Германські племена, що в середині II ст. переселяються на територію України з Прибалтики й поступово витісняють сарматів.
- Вони здобули перемогу над скіфами в Криму та Боспорським царством.
- Вестготи просунулися на захід від Дністра, а остготи осіли в пониззі Дніпра.
- У IV ст. остготські племена об'єдналися в державу на чолі з королем Германаріхом; королівство охопило територію від Балтійського до Чорного й Азовського морів, від Тиси до Дону.
- Із готами на території України пов'язують черняхівську археологічну культуру.
- З наступом гунів у середині IV ст. частина остготів перейшла на правий берег Дунаю на територію Римської імперії, а решта залишилися під гунами, зберігши навіть свого короля.
- За деякими даними, готська колонія у Кримських горах проіснувала до пізнього середньовіччя, а мова — до XVI ст.

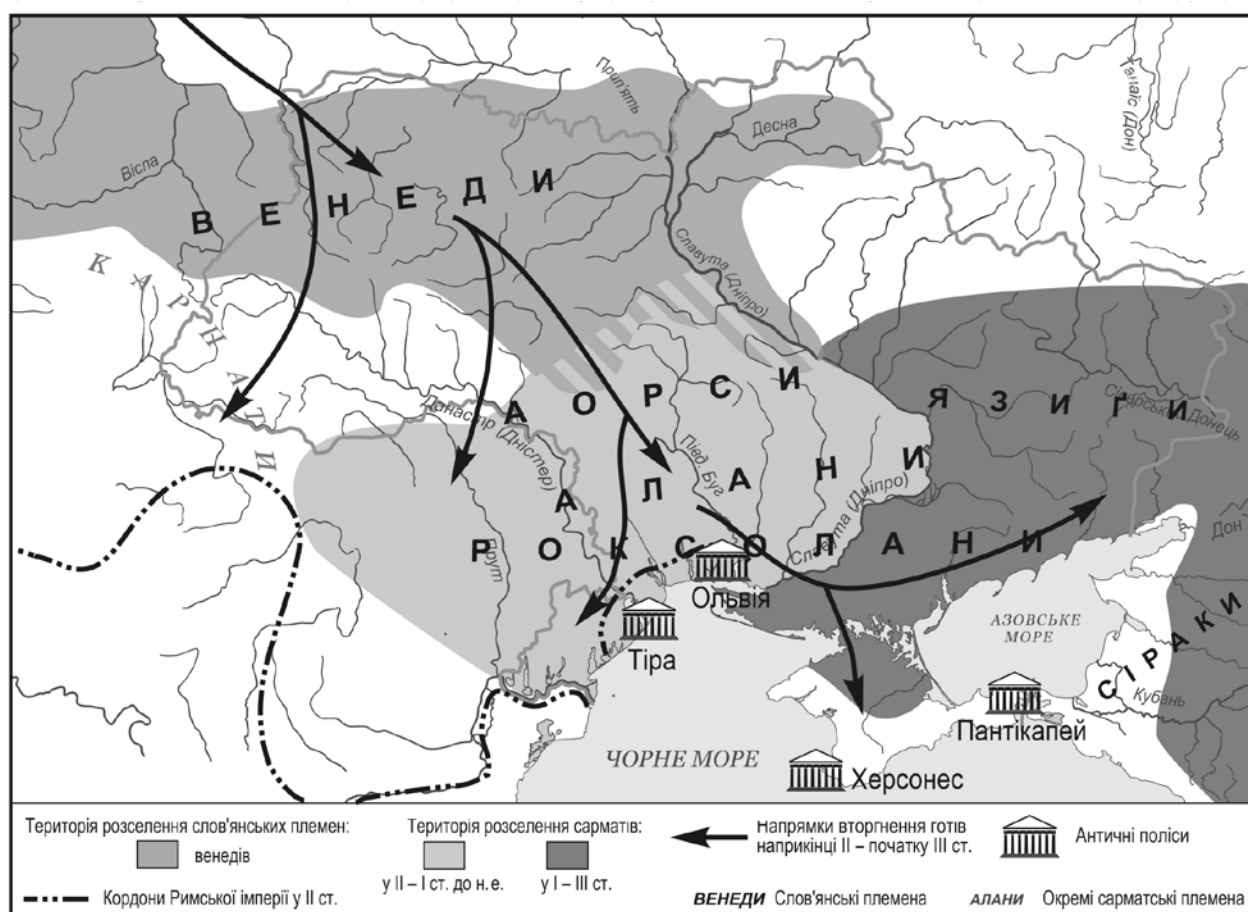
Гуни

- Тюрко-монгольське об'єднання племен, що вирушило зі степів на захід під тиском Китаю в III ст. до н. е.
- Гуни скористалися послабленням античних міст через боротьбу з готами і зруйнували майже всі міста-держави, окрім Херсонесу і Пантікапею.
- У IV ст. гуни розбили готів і тривалий час панували в причорноморських степах від Азовського моря до Дунаю, здійснюючи набіги на Західну Європу.
- Занепад гунської держави пов'язаний зі смертю в 453 р. *Аттіли* — гунського правителя. Значна частина гунів повернулась у причорноморські степи, саме тоді було остаточно розбито Боспорське царство і державу пізніх скіфів. Вони були розбиті Візантією у 469 р.; більша частина гунів залишила Причорномор'я.
- Гуни вдосконалили сідло, прив'язавши його на жорстку дерев'яну основу; великий асиметричний лук зі стрілами особливої конструкції пробивав навіть міцні обладунки.

Наслідки Великого переселення народів

- Падіння Західної Римської імперії.
- Формування так званих варварських королівств на її території.
- Продовження Великого переселення народів є Велике розселення слов'ян.

Давні слов'яни

Давні слов'яни та їхні сусіди на початку нової ери

- Слов'яни — місцеве індоєвропейське населення Центральної Європи.
- Більшість сучасних дослідників вважає, що прабатьківщиною слов'янства є території, обмежені на заході Віслою та Карпатами, на сході — Середнім Дніпром, на півночі — Прип'яттю, на півдні — середніми течіями Дністра та Південного Бугу.

Перші згадки

- Римські джерела I–II ст. (Пліній Старший, Тацит) згадують їх як **венедів**, що постійно здійснювали набіги на римські прикордонні землі.
- У VI ст. готський історик Йордан згадує про **антів**, що жили в Подніпров'ї, і **склавинів** Подунав'я.
- Назва «слов'яни» вперше звучить також у VI ст.
- Ймовірно, розкол слов'янської спільноти відбувся у IV ст. під час Великого переселення народів, коли територією України переміщувалися «варварські» племена. Тоді слов'яни взяли участь у конфлікті готів з гунами, виступивши на боці останніх.

Велике розселення слов'ян на території від Балканського півострова до Балтійського моря, від Ельби до Подніпров'я тривало у **V–VII ст.**

Причини

- Розвиток господарства і торговельних зв'язків.
- Демографічний вибух.
- Переселення сусідніх народів — готів, гунів, аварів та ін.

Наслідок: сформувалися південно-, західно- і східнослов'янські народи. До останньої групи належать українці.

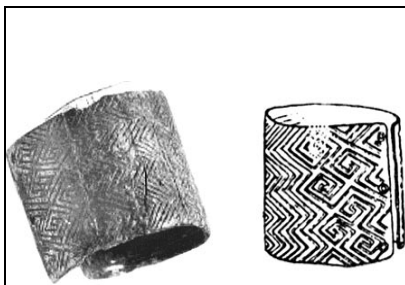
Господарство слов'ян

- Використовували двопільну систему землеробства, що базується на змінному почерговому використанні двох полів, домашнє скотарство.
- Промисли: полювання, рибальство, бортництво.
- Ремесла: металургія, ковальство, зброярство, гончарство, ювелірна справа;
- Торгівля з населенням Подунав'я, Прибалтики, Північного Причорномор'я; контролювали торговельний шлях з Балтійського до Чорного моря по Дніпру («Шлях із варяг у греки»).

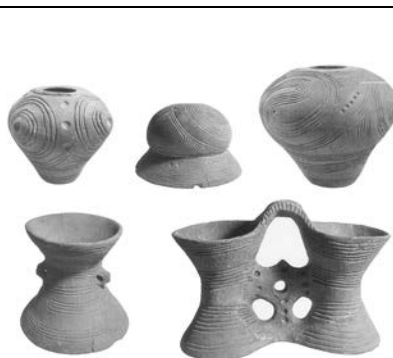
Релігія — язичництво

- Дажбог — бог Сонця, Стрибог — бог вітру, Перун — бог грому і блискавки, Велес — бог худоби та багатства, Мокош — богиня родючої землі тощо.
- На **святилищах-капищах волхви** (жерці) проводили обряди і приносили жертви богам.
- Померлих слов'яни спалювали, щоб вони швидше діставалися потойбічного світу. Вважалося, що мерцеві потрібні будинок, їжа, напої, тому в поховальну урну (глиняний горщик) з прахом клали необхідні речі.

Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, обов'язкові для розпізнавання абітурієнтами

Браслет із меандровим орнаментом.
Мізинська стоянка
(унікальний зразок декоративно-прикладного мистецтва стародавньої Європи)

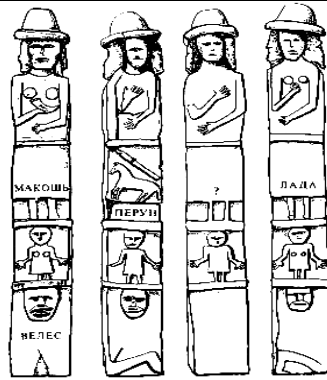
Кераміка трипільської культури
(орнаментована кераміка)

Золотий гребінь з кургану Солоха.
Кінець V – початок IV ст. до н. е.

Херсонес Таврійський.
V ст. до н. е. – VI ст. н. е.
Сучасний вигляд

Збруцький ідол. IX ст.
(символ тривимірності світу:
небо, земля, підземне царство)

Золота пектораль з кургану
Товста Могила.
IV ст. до н. е.

Тестові завдання до теми 2

- 2.1.** Наука, що вивчає розвиток людського суспільства на території України та його закономірності, – це
A археологія **Б** історія **А Б В Г**
В палеонтологія **Г** хронологія ☐ ☐ ☐ ☐
- 2.2.** Що є зайвим у логічному ланцюжку: палеоліт — мезоліт — неоліт — енеоліт?
A палеоліт **Б** мезоліт **А Б В Г**
В неоліт **Г** енеоліт ☐ ☐ ☐ ☐
- 2.3.** Що є зайвим у логічному ланцюжку: кам'яний вік — неоліт — енеоліт — бронзовий вік?
A кам'яний вік **Б** неоліт **А Б В Г**
В енеоліт **Г** бронзовий вік ☐ ☐ ☐ ☐
- 2.4.** Людина прийшла на територію України
A 2,5 млн років тому **Б** 1 млн років тому **А Б В Г**
В 40 тис. років тому **Г** у IV тис. до н. е. ☐ ☐ ☐ ☐
- 2.5.** Кроманьйонець з'являється у
A палеоліті **Б** мезоліті **А Б В Г**
В неоліті **Г** енеоліті ☐ ☐ ☐ ☐
- 2.6.** Відтворювальне господарств — це
A скотарство і збиральництво **Б** мисливство і землеробство **А Б В Г**
В землеробство і скотарство **Г** збиральництво і мисливство ☐ ☐ ☐ ☐
- 2.7.** Перехід від привласнювального господарства до відтворювального відбувся у
A палеоліті **Б** мезоліті **А Б В Г**
В неоліті **Г** енеоліті ☐ ☐ ☐ ☐
- 2.8.** Укажіть правильне твердження.
A період найбільшого похолодання збігся у часі з появою пітекантропів на території України **А Б В Г**
Б об'єднання в родові общини дозволило неандертальцям пережити льодовиковий період ☐ ☐ ☐ ☐
В матриархат панував за доби привласнювального господарства
Г кочовий спосіб життя людини тривав до раннього залізного віку

2.20. Що з названого не було наслідком заснування давньогрецьких колоній у Причорномор'ї?

- А** знайомство мешканців Причорномор'я з ідеями християнства
Б поширення здобутків давньогрецької культури
В вторгнення гунських племен
Г формування торгових зв'язків Причорномор'я з Грецією

А Б В Г
☐ ☐ ☐ ☐

2.21. На початку нової ери давньогрецькі колонії потрапили під владу

- А** гунів **Б** скіфів
В слов'ян **Г** Римської імперії

А Б В Г
☐ ☐ ☐ ☐

2.22. Що з названого є наслідком Великого переселення народів?

- А** зміна клімату, похолодання
Б падіння Західної Римської імперії
В приріст населення варварських народів
Г прагнення військової еліти захопити землі і здобич

А Б В Г
☐ ☐ ☐ ☐

2.23. Анти, венеди, склавини — так римляни називали

- А** готів **Б** сарматів
В гунів **Г** слов'ян

А Б В Г
☐ ☐ ☐ ☐

2.24. Де розташована батьківщина слов'ян?

- А** у межиріччі Дніпра і Вісли **Б** у пониззі Дніпра
В у басейні Дунаю **Г** у межиріччі Прута і Дністра

А Б В Г
☐ ☐ ☐ ☐

2.25. На карті показано територію

- А** розселення неандертальців
Б поширення трипільської культури
В Великої Скіфії
Г що є батьківщиною слов'ян

А Б В Г
☐ ☐ ☐ ☐

2.26. Яка з наведених пам'яток належить трипільцям?

А

Б

В

Г

А Б В Г
☐ ☐ ☐ ☐

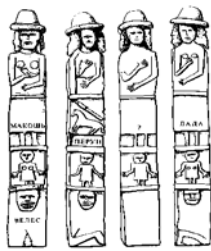
2.27. Ця прикраса є свідченням

- А** поширення скіфського звіриного стилю у Східній Європі
Б торгівлі античних держав Північного Причорномор'я з Великою Скіфією
В панування матриархату у скіфському суспільстві
Г наявності рабовласницької системи в народів раннього залізного віку на території України

А Б В Г
☐ ☐ ☐ ☐

2.28. Розташуйте пам'ятки в хронологічній послідовності.

А

Б

В

Г

	А	Б	В	Г
1	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐

2.29. Розташуйте події в хронологічній послідовності

А поява списа і рубила

Б виникнення колеса і возів

В приручення перших тварин

Г поява ткацтва

	А	Б	В	Г
1	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐

2.30. Розташуйте події в хронологічній послідовності.

А поява перших протоміст

Б поява родової общини

В розселення неандертальців

Г поширення рибальства

	А	Б	В	Г
1	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐

2.31. Розташуйте події в хронологічній послідовності.

А похід Дарія I на Скіфію

Б початок залізної доби на теренах України

В вторгнення готів на територію України

Г панування сарматів у Причорномор'ї

	А	Б	В	Г
1	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐

2.32. Розташуйте події в хронологічній послідовності.

А оволодіння людиною вогнем

Б відокремлення ремесла від землеробства

В поява першої держави на території України

Г панування індоєвропейців у Причорноморських степах

	А	Б	В	Г
1	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐

2.33. Розташуйте події в хронологічній послідовності.

А утворення Малої Скіфії

Б занепад трипільської культури

В завершення Великого розселення слов'ян

Г початок давньогрецької колонізації Північного Причорномор'я

	А	Б	В	Г
1	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐

2.34. Увідповідніть античне місто з цифрою, що його позначає

А Херсонес

Б Пантікапей

В Ольвія

Г Феодосія

Д Тіра

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.35. Увідповідність.

1 1 млн років тому	А існування трипільської культури
2 IV–III тис. до н. е.	Б Велике розселення слов'ян
3 VIII–VI ст. до н. е.	В перша згадка про слов'ян у писемних джерелах
4 V–VII ст.	Г поява людини на території України
	Д Велика грецька колонізація

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.36. Увідповідність.

1 послідовність подій у часі	А археологія
2 сліди життя і людської діяльності у минулому, переважно у вигляді писемних документів, пам'яток мистецтва, усній традиції, мові, звичаях і праві	Б історичні джерела
3 наука, що вивчає первісні, стародавні та середньовічні матеріальні пам'ятки (стоянки, поселення, поховання, знаряддя праці, зброю, посуд тощо).	В хронологія
4 людська спільнота, яка протягом певного періоду має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі, спільні духовні цінності та ідеали	Г цивілізація
Д антропологія

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.37. Увідповідність.

1 Королеве	А стоянка на Чернігівщині, де знайдено музичні інструменти і кістяний орнаментований браслет, залишені кроманьйонцями
2 Київ-Коба	Б найдавніша стоянка людини на території України у Закарпатті
3 Межиріч	В стоянка на Черкащині, знахідки на якій дозволили реконструювати житло кроманьйонців
4 Мізин	Г стоянка мисливців на мамонтів на території сучасного Києва
Д стоянка неандертальця в Криму

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.38. Увідповідність назви творів з уривками, що їх характеризують.

1 <i>Могили їхніх царів розташовано в місцевості Геррів, у тому місці, до якого Борисфен судноплавний, пливучи від моря... У просторому приміщенні склепу ховають одну з його наложниць, його чашика й куховара, конюха, особистого слугу, вісника і його коней, а також певну частину його речей і так само золоті чаши. Коли вони все це зроблять, то насипають землю й споруджують великий курган, намагаючись зробити його найвищим. Так вони ховають своїх царів...</i>	А сармати
Б скіфи
В слов'яни
Г готи
Д кіммерійці
2 <i>Відтоді ...жінки здавна живуть у такий спосіб: вони їздять верхи на полювання з чоловіками та без них, виходять на війну та носять однаковий з чоловіками одяг. (Вони) розмовляють скіфською мовою, але здавна зіпсованою, позаяк амазонки не оволоділи нею остаточно.</i>	
3 <i>Племена склавинів та антів однакові за способом життя; вони вільні та жодним чином не схильні ставати рабами, підкорятися, особливо ж у власних землях. Вони численні та витривалі, легко зносять спеку, холод, дощ, відсутність одягу й нестачу харчів. До прибулих до них іноземців добрі та приязні, але супроводжують їх завжди..</i>	
4 <i>Врешилі дістались ми течій глибоких ріки Океану. Там розташовані місто й країна людей (...), Хмарами й млою вповиті. Ніколи промінням ласкавим Не осяває їх сонце в блакиті ясній світлодайне...</i>	

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.39. Увідповідніть.

- 1 палеоліт
- 2 мезоліт
- 3 неоліт
- 4 бронзовий вік

- А винайдення водного транспорту
- Б перехід до осілости
- В поява перших знарядь праці
- Г поширення першого штучного металу
- Д формування перших держав

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.40. Увідповідніть назву стоянки з її розташуванням на карті.

- А Кирилівська
- Б Королеве
- В Мізин
- Г Киїк-Коба
- Д Межиріч

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.41. Увідповідніть.

- 1 початок обробки першого металу
- 2 поява мистецтва та релігійних уявлень
- 3 поява прядіння і ткацтва
- 4 приручення перших тварин

- А палеоліт
- Б мезоліт
- В неоліт
- Г енеоліт
- Д ранній залізний вік

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.42. Увідповідніть.

- 1 рубило, спис
- 2 колесо, вози
- 3 лук і стріли
- 4 серпи, мотики

- А палеоліт
- Б мезоліт
- В неоліт
- Г енеоліт
- Д бронзовий вік

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

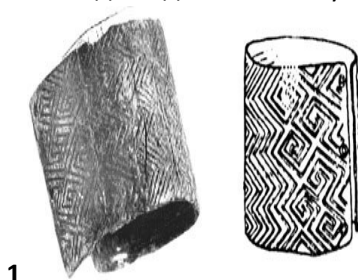
2.43. Увідповідніть.

- 1 Херсонес
- 2 Тіра
- 3 Пантікапей
- 4 Ольвія

- А Південно-Західне узбережжя Криму
- Б гирло Південного Бугу
- В гирло Дністра
- Г Керченський півострів
- Д гирло Дону

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

2.44. Увідповідніть пам'ятку з назвою історичної спільності, якій вона належить.

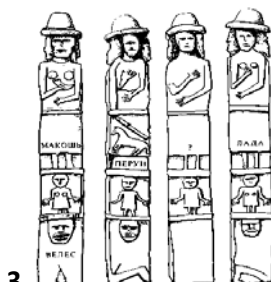
1

2

- А трипільці
- Б кроманьйонці палеоліту
- В греки
- Г скіфи
- Д слов'яни

	А	Б	В	Г	Д
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐

3

4

2.45. Що з названого характеризує життя людини часів мезоліту?

- 1 об'єднувалися в стада
- 2 почали видобувати вогонь
- 3 винайшли лук і стріли
- 4 опанували ткацтво
- 5 приручили перших тварин
- 6 кроманьйонці витіснили неандертальців
- 7 з'явилися плоти, човни, лижі

☐☐☐

2.46. Що з названого характеризує життя людини часів неоліту?

- 1 почався перехід до відтворювального господарства
- 2 опанування шліфування, свердління, розпилювання каменю
- 3 виготовлення керамічного посуду
- 4 винайдення колеса і возів
- 5 розширення торгівлі
- 6 перехід до кочового способу життя
- 7 приручення коня

☐☐☐

2.47. Що з названого характеризує життя носіїв трипільської культури?

- 1 вперше почали об'єднуватися в племена
- 2 займалися орним землеробством і скотарством
- 3 здійснювали набіги на племена Лівобережжя
- 4 уперше приручили коней
- 5 створювали плоскості малювану кераміку
- 6 опанували мідну металургію
- 7 селилися в землянках і напівземлянках

☐☐☐

2.48. Що з названого характеризує життя носіїв середньостогівської культури?

- 1 мешкали в Приазов'ї, басейні Сіверського Дінця
- 2 почали обробляти залізо
- 3 уперше використали коня для верхової їзди
- 4 основою господарства було скотарство
- 5 жили протомістами, що могли налічувати кілька десятків тисяч мешканців
- 6 приручили перших тварин
- 7 вели осілий спосіб життя

☐☐☐

2.49. Якими були причини давньогрецької колонізації Північного Причорномор'я?

- 1 екологічна катастрофа у Греції
- 2 перенаселення Греції і брак орних земель
- 3 захоплення грецьких земель Персією
- 4 пошук нових джерел сировини
- 5 пошук ринків збуту своїх товарів
- 6 місіонерська релігійна діяльність
- 7 зміна природних умов у Греції

☐☐☐

2.50. Що з названого характеризує життя та історію давніх слов'ян?

- 1 займалися мотичним землеробством
- 2 селилися в землянках і напівземлянках
- 3 унаслідок Великого розселення утворилися три групи слов'ян: західні, південні і східні
- 4 ховали померлих під курганами
- 5 опанували чорну металургію і ковальство
- 6 поклонялися язичницьким богам, зокрема Табіті
- 7 розселилися у степах Приазов'я і Причорномор'я

☐☐☐